

Taksonomski status, rasprostranjenost i morfološke značajke autohtonih vrsta roda *Iris* L. (Iridaceae) u Hrvatskoj

Žaček, Josip

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Forestry / Sveučilište u Zagrebu, Šumarski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:108:556111>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Forestry and Wood Technology](#)

ŠUMARSKI FAKULTET

PREDDIPLOMSKI STUDIJ

ŠUMARSTVO

JOSIP ŽAČEK

**TAKSONOMSKI STATUS, RASPROSTRANJENOST I
MORFOLOŠKE ZNAČAJKE AUTOHTONIH VRSTA RODA
IRIS L. U HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

ZAGREB, rujan 2015.

Zavod:	Zavod za šumarsku genetiku, dendrologiju i botaniku
Predmet:	Šumarska botanika
Mentor:	Prof. dr. sc. Jozo Franjić
Asistent:	Dr. sc. Daniel Krstonošić
Student:	Josip Žaček
JMBAG:	0068210787
Akad. godina:	2014/2015
Mjesto, datum obrane:	Zagreb, 25. rujna 2015. godine
Sadržaj rada:	Slika: 18 Tablica: 0 Navoda literature: 10
Sažetak:	Rod <i>Iris</i> L. je rasprostranjen na Sjevernoj polutki. Rod se odlikuje velikim brojem vrsta, podvrsta, varijeteta i križanaca. Za područje Europe navodi se oko 30 vrsta, a u hrvatskoj flori 15 vrsta i 1 podvrsta. Od kojih su za šumska staništa značajne vrste – hrvatska perunika (<i>I. croatica</i> Horvat et M. D. Horvat), germanska perunika (<i>I. germanica</i> L.), uskolisna perunika (<i>I. graminea</i> L.), sibirski perunika (<i>I. sibirica</i> L.), ilirska perunika (<i>I. illyrica</i> L.), žuta perunika (<i>I. pseudacorus</i> L.), šarena perunika (<i>I. variegata</i> L.).

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Prirodno stanište	1
1.2. Morfološke značajke.....	2
1.3. Ljekovitost i primjena.....	2
2. Obrada teme.....	3
2.1. Opće značajke roda <i>Iris</i> L.....	3
2.2. Taksonomski status i rasprostranjenost autohtonih vrsta roda <i>Iris</i> L.	4
2.2.1. Taksonomski status i rasprostranjenost jadranske perunike (<i>Iris adriatica</i> L.) ..	5
2.2.2. Taksonomski status i rasprostranjenost hrvatske perunike (<i>Iris croatica</i> Horvat et M. D. Horvat)	6
2.2.3. Taksonomski status i rasprostranjenost germanske perunike (<i>Iris germanica</i> L.)	7
2.2.4. Taksonomski status i rasprostranjenost uskolisne perunike (<i>Iris graminea</i> L.)..	8
2.2.5. Taksonomski status i rasprostranjenost ilirske perunike (<i>Iris illyrica</i> L.).....	9
2.2.6. Taksonomski status i rasprostranjenost močvarne žute perunike (<i>Iris pseudacorus</i> L.)	10
2.2.7. Taksonomski status i rasprostranjenost sibirske perunike (<i>Iris sibirica</i> L.).....	11
2.2.8. Taksonomski status i rasprostranjenost šarene perunike (<i>Iris variegata</i> L.).....	11
2.3. Morfološke značajke autohtonih vrsta roda <i>Iris</i> L.....	12
2.3.1. Morfološke značajke jadranske perunike (<i>Iris adriatica</i> L.).....	12
2.3.2. Morfološke značajke hrvatske perunike (<i>Iris croatica</i> Horvat et M. D. Horvat)	13
2.3.3. Morfološke značajke germanske perunike (<i>Iris germanica</i> L.)	14
2.3.4. Morfološke značajke uskolisne perunike (<i>Iris graminea</i> L.)	15
2.3.5. Morfološke značajke ilirske perunike (<i>Iris illyrica</i> Tomm.)	16
2.3.6. Morfološke značajke močvarne žute perunike (<i>Iris pseudcorus</i> L.)	17
2.3.7. Morfološke značajke sibirske perunike (<i>Iris sibirica</i> L.)	18
2.3.8. Morfološke značajke šarene perunike (<i>Iris variegata</i> L.)	19
3. Zaključak	21
4. Literatura	22

1. Uvod

1.1. Prirodno stanište

Stoljećima unazad perunika (*Iris* L.) predstavlja simbol kraljevskih porodica, najviše zbog svoga elegantnog izgleda. Perunika još od staroga Egipta predstavlja kraljevski i božanski simbol, a staroegipatski vladari držali su je kao žezlo u ruci, pokazujući svoju moć i uzvišenost. Tri dijela njezinog cvijeta predstavljala vjeru, mudrost te hrabrost. Latinski naziv roda (*Iris*) potječe od božice Iride koja je prema drevnim starogrčkim pričama bila glasnica bogova, te prenosila poruke bogova na zemlju pomoću duge. Tamo gdje bi pak, duga dotakla tlo, izrastao bi cvijet perunike u različitim duginim bojama. Hrvatski naziv perunika dobila je prema vrhovnom staroslavenskom bogu Perunu, odnosno prema imenu njegove žene Perunike.

Rod *Iris* L. rasprostranjen je na Sjevernoj polutci. Rod se odlikuje velikim brojem vrsta, podvrsta, varijeteta i križanaca. Ovaj rod ima oko 210 vrsta, dok se za područje Europe navodi 30 vrsta, a u Hrvatskoj flori 15 vrsta i 1 podvrsta. Perunika se može naći u prirodnim, vlažnim i močvarnim staništima. Stanište seže od suhih brdskih travnjaka, šumskih rubova, međunčevih šuma i šikara, submediteranskih područja do močvarnih staništa. U Hrvatskoj osim na prirodnom staništu postoje i u komercijalnoj proizvodnji i u vrtovima. Brojne vrste perunika u nas rastu samoniklo i to na krševitim stijenama jadranske obale, a neke od njih, koje su ujedno i endemi naše flore jesu hrvatska perunika (*Iris croatica*), patuljasta jadranska perunika (*I. adriatica*), ilirska perunika (*I. illyrica*) i jadranska ili blijeda perunika (*I. pseudopallida*). Zbog nestanka staništa perunika predstavlja ugroženu vrstu stoga je i zaštićena zakonom.

Važno je značenje perunika i u pučkoj medicini i kozmetici, o čemu postoje brojni povijesni zapisi, ali i danas se perunike koriste i kao lijek i kao kozmetičko sredstvo (npr. sapuni, toaletne vode, kupke i sl.). Podzemna stabljika je ljekovita te sadrži eterična ulja, iridin, škrob, šećer, sluzi, smole i tanine.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti proglasila je peruniku nacionalnim cvijetom 2000. godine, čime se hrvatska pridružila mnogim zemljama koje na ovakav način slave svoja prirodna bogatstva.

1.2. Morfološke značajke

Perunika (*Iris*), predstavlja rod biljaka iz razreda jednosupnica koja pripada porodici *Iridaceae*. To su zeljaste trajnice čiji su listovi većinom sabljasti, srpasti i raspoređeni su u dva reda. Cvjetovi su dvospolni najčešće plave boje. Stabljika je uspravna visoka od 10 cm pa do više od 1 m. Hrvatska perunika je endemska vrsta, a rasprostranjena je u brdskim područjima kontinentalne Hrvatske. Isto tako uspijevaju i na dobro ocjeditim tlima neutralne do blage alkalne reakcije i osunčanim položajima, premda podnose i zasjenjene položaje.

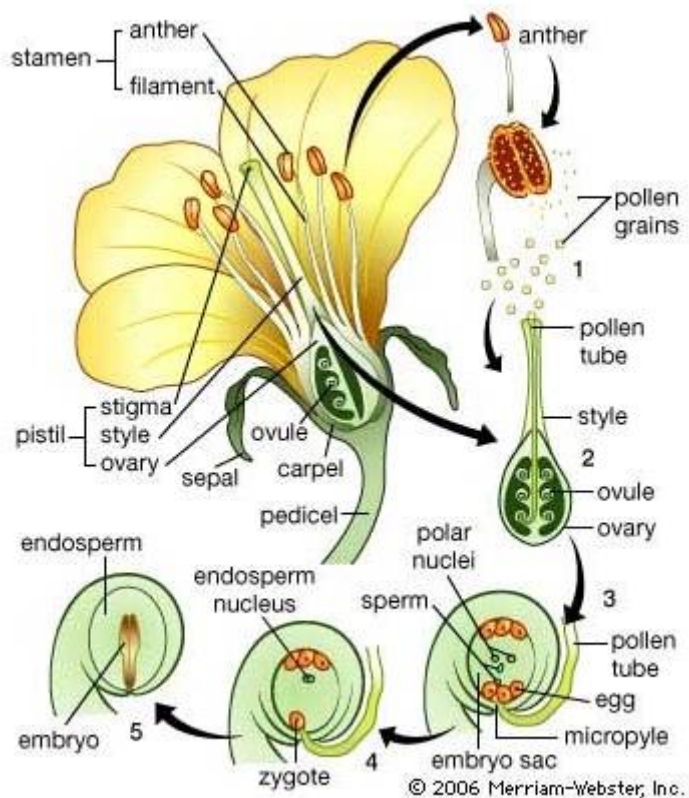
1.3. Ljekovitost i primjena

Neko vrijeme u medicini se perunici nije pridavala osobita pozornost. Danas se u medicinske svrhe perunika se najviše koristi u Italiji. Korijen perunike sadrži eterična ulja, škrob, smolu i sluzave materijale koje se u prirodnoj medicini koriste protiv raznih bolesti. Ona potiče izlučivanje urina, čisti od kamenaca, utječe na mjesečnicu, ublažava grčeve u crijevima, donosi dobar san i uništava gliste. Ljekovita perunika sadrži od 0,1-0,2 % eteričnih ulja, čiji su glavni sastojci miristinska kiselina (85 %), a uz to se u hlapivom ulju nalaze i benzaldehid i drugi aldehidi. Ilirska perunika sadrži brojne izoflavone (tektoridin i iridin te njihovi glikozidi tektorigenin i irigenin, kao i brojni drugi), ksanton mangiferin i benzofenon. Podanak perunike je izvrsno sredstvo protiv migrene, naročito ako je prouzrokovana želučanim smetnjama, kiselim povraćanjem i drugim. Podanak je vrlo djelotvoran kod nedovoljnoga rada trbušnih žlijezda, kod stalnoga povraćanja, žgaravice, kronične upale želuca i crijeva, u bolestima jetre i žuči i izostanka menstruacije. Vrlo dobri uspjesi postignuti su i kod prehlade čeonih šupljina (sinusa) i kod živčanih bolova nakon operacije udova.

2. Obrada teme

2.1. Opće značajke roda *Iris* L.

Perunike su višegodišnje zeljaste kritosjemenjače koje su izuzetno otporne, te ovisno o vrsti, cvatu od ranoga proljeća do sredine ljeta. Ovaj biljni rod odlikuje se impresivnom raznolikošću, kako veličinom tako i oblicima i bojama. Iz valjkastoga, puzavoga i trajnoga podanka rastu uski, uspravni i sabljasti listovi, raspoređeni u dva reda. Listovi su bez peteljki te s vrlo izraženom prugastom nervaturom. Tri slobodna režnja vanjskih listića previnuta su unatrag ili strše, a tri unutarnja su uspravna i najčešće uža od vanjskih. Podzemna stabljika je zadebljana, a nadzemna uspravna, kod patuljastih perunika visoka oko 10 cm, a kod visokih oblika i više od jednoga metra. Dvospolni cvjetovi, većinom krupni i živopisnih boja, pravilno ocvijeće sa šest listića, koja su pri dnu međusobno srasli u kraću ili dulju cijev. Svaki cvijet ima uglavnom dva ovojna lista (spate), koji mogu biti ili zeleni ili opnasti i suhokožičasti ili katkad bjelkasti, ljubičasti i sl. te se njihov izgled najčešće koristi u razlikovanju nekih vrsta perunika. Cvjetovi se sastoje iz šest „listića“ (perigon) raspoređeni u dva reda poredanih cvjetnih listova od kojih je vanjski svinut, a unutarnji uspravan. Vanjski su listići perigna povijeni prema van te se na njima nalaze mnogobrojne višestanične dlačice (brada), s kojih kukci skupljaju nektar. Cvjetni listovi su najčešće plave boje, pri dnu sa žutim ili bjelkastim mrljama i prevučeni ljubičastim žilicama. Tučak se cijepa na tri široka režnja koji su dvokrpasti, a s njihove donje strane nalazi se nježna krpasta njuška tučka s tri odijeljena pretinca i brojnim sjemenim zametcima. Plodnica je podrasla, trogradna, s jednim vratom i tri velike, ocvijeću slične njuške koje prekrivaju tri prašnika. Sjemenke su kuglaste, kruškaste ili spljoštene, s glatkom ili izbrazdanom površinom, tamnosmeđe do crvenkastosmeđe boje. Ovisno o vrsti perunike broj kromosoma kreće se od $2n = 16$ do $2n = 112$ dok je razmnožavanje vegetativno pomoću rizoma (MITIĆ 2014).

Slika 1. Građa cvjeta perunike (<http://www.sadaovdje.com/portal/razno/sjemenjace/>).

2.2. Taksonomski status i rasprostranjenost autohtonih vrsta roda *Iris* L.

U nastavku biti će prikazan sistematski položaj roda *Iris* L. i biti će prikazani taksonomski statusi i rasprostranjenost autohtonih vrsta roda *Iris* L.

Sistematski položaj roda *Iris* L.

Carstvo: *Plantae*

Odjeljak: *Magnoliophyta*

Razred: *Liliopsida*

Red: *Asparagales*

Porodica: *Iridaceae*

Rod: *Iris*

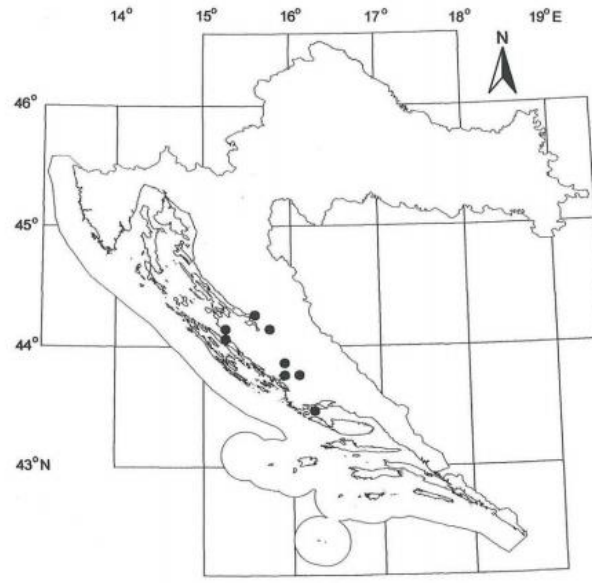
2.2.1. Taksonomski status i rasprostranjenost jadranske perunike (*Iris adriatica* L.)

Jadranska perunika (*I. adriatica*) uz panonsku (*I. pumila*) predstavlja patuljastu samoniklu hrvatsku peruniku. Jadranska perunika je vrlo značajna endemska vrsta hrvatskoga primorja. Rasprostranjena je većinom na kršnom, stjenovitom području srednje Dalmacije. Stanište jadranske perunike je na području suhих kamenjarskih travnjaka od same obale mora pa sve do 600 m nadmorske visine. Naziv *Iris adriatica* potječe iz 1980. godine, kada je prof. Trinajstić sa Šumarskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na simpoziju biosistematičara Jugoslavije predstavio rezultate svojih istraživanja (sa suradnicima) roda *Iris* L. u Hrvatskoj. Njezina staništa ugrožena su zbog zaraštavanja te je uvrštena u Crvenu knjigu vaskularne flore Hrvatske u kategoriju NT – gotovo ugrožene biljke (MITIĆ 2014).

Slika 2. Jadranska perunika (*Iris adriatica* L.)

(<http://tajanstvenisvijetbiljaka.blogspot.com/2015/04/duga-dolazi-nakon-kise.html>).

Slika 3. Areal jadranske perunike (*Iris adriatica* L.)
(http://www.landmuseum.at/pdf_frei_remote/PHY_42_2_0305-0313.pdf).

2.2.2. Taksonomski status i rasprostranjenost hrvatske perunike (*Iris croatica* Horvat et M. D. Horvat)

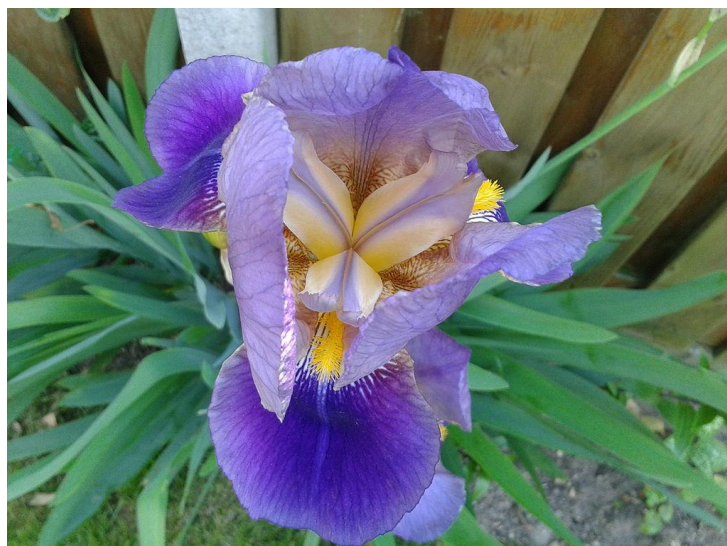
Hrvatsku peruniku opisao je i detaljno proučavao glasoviti hrvatski botaničar dr. Ivo Horvat, uz pomoć svoje supruge Marije. S obzirom na rasprostranjenost u Hrvatskoj, ali i u susjednim područjima (Slovenija) smatra se subendemskom vrstom. *I. croatica* rasprostranjena je na području sjeverozapadne Hrvatske i sjeverne Slovenije gdje raste na nadmorskoj visini između 160 i 730 m. Rasprostranjena je na šumskim čistinama i rubovima termofilnih šuma i šikara hrasta medunca, a nešto rjeđe dolazi na kamenitim podlogama. Kao subendemična vrsta raste u zapadnom kontinentalnom području Hrvatske (Strahinščica, Cesargradska gora, Medvednica, Samoborsko gorje i Gorski kotar) te na sličnom području Slovenije (MITIĆ 2014). Biljka je najbolje razvijena na dubljem tlu, a na kamenitoj je i plitkoj podlozi slabije razvijena te niža. Pripada ilirsko-balkanskom flornom elementu (FRANJIĆ i ŠKVORC 2014). Njezin su podanak kao lijek koristili Indijanci, danas se rabi i kao ljekovita biljka i kao sastojak parfema u kozmetici i higijeni.

Slika 4. Hrvatska perunika (*Iris croatica*) (https://en.wikipedia.org/wiki/Iris_croatica).

2.2.3. Taksonomski status i rasprostranjenost germanske perunike (*Iris germanica* L.)

Germanska perunika pripada skupini samoniklih biljaka. Rasprostranjena je na području Sredozemlja pa se nalazi i u našem primorskom području. Raste po suhim, kamenitima i sunčanim mjestima, na obroncima, šumskim čistinama te livadama. Kao ukrasna biljka mnogo se uzgaja u vrtovima pa se čini vjerojatnim da je kao samonikla došla u slobodnu prirodu iz kulture. Najljekovitiji dio biljke je podanak. On se bere u listopadu, bez korijenja te se suši a potom usitnjava. Podanak se koristi kao sredstvo protiv migrene, naročito ako je prouzrokovana želučanim smetnjama, kiselim povraćanjem i drugim. Vrlo je djelotvoran kod nedovoljnoga rada trbušnih žlijezda, kod stalnoga povraćanja, žgaravice, kronične upale želudca i crijeva, u bolestima jetre i žuči i izostanak menstruacije te kod prehlade sinusa. Katkad se beru i listovi koji se upotrebljavaju u svježem stanju jer u suhom stanju se ne mogu upotrebljavati. *I. germanica* sadrži eterično ulje, sluz, šećer, skrob, mast u kojoj ima miristinske i oleinske kiseline, vitamin C, kojega ima 600 mg u 100 g zelenoga lišća.

Slika 5. Germanska perunika (*Iris germanica* L.)
(https://en.wikipedia.org/wiki/Iris_germanica#/media/File:Iris_Germanica_2012-2.jpg).

2.2.4. Taksonomski status i rasprostranjenost uskolisne perunike (*Iris graminea* L.)

Uskolisna je perunika jedna od rijetkih šumskih perunika rasprostranjena u šumama. Raste na suhim brdski travnjacima, uz šumske rubove i u svijetlim termofilnim listopadnim šumama i šikarama na blago humoznim, pjeskovitim ili kamenitim tlima od nizina do brdskog pojasa. Rasprostranjena je u šumama središnje Hrvatske, Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i na Velebitu. Pripada južnoeuropskom flornom elementu (FRANJIC i ŠKVORC 2014). Ljekovita je vrsta: od sušenog i mljevenog podanka izrađuju se kozmetički proizvodi (NIKOLIĆ i KOVAČIĆ 2008).

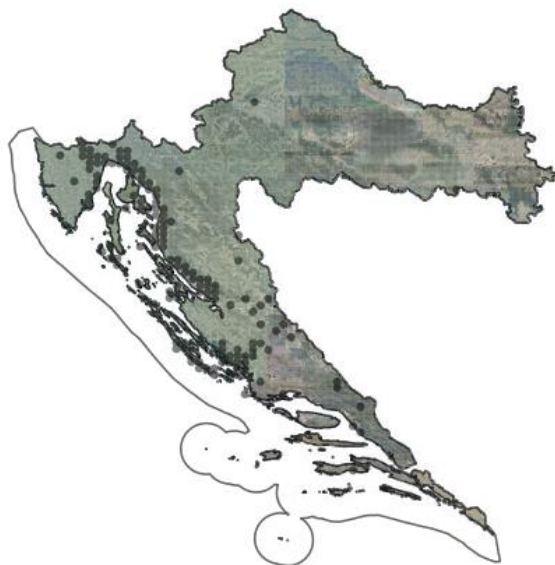
Slika 6. Uskolisna perunika (*Iris graminea* L.)
(<http://mountaintour1.blogspot.com/2011/09/uskolisna-perunika-iris-graminea.html>).

2.2.5. Taksonomski status i rasprostranjenost ilirske perunike (*Iris illyrica* L.)

Ilirska je perunika rasprostranjena duž sjevernoga Jadranskoga primorja, uz talijansku i slovensku obalu, zaleđe i otoke, te u Hrvatskoj na sjevernom dijelu Jadrana. Ova biljka predstavlja ilirsko-jadranski endem te je strogo zaštićena vrsta. Najčešće raste na kamenjarskim travnjacima i rijetkim šikarama. Prema Crvenoj knjizi vaskularne flore Hrvatske nalazi se u kategoriji LC – najmanje zabrinjavajuće biljke. Korijen ilirske perunike sadrži izoflavon, ksanton manigiferin i benzofenon. Ilirska perunika sadrži i velike količine škroba (20-50 %), ponešto ulja, šećera i sluzi.

Slika 7. Ilirska perunika (*Iris illyrica* L.) (http://www.ajo.si/galleries/ilirska-perunika_20120511/ilirska-perunika.jpg).

Slika 8. Areal ilirske perunike (*Iris illyrica* L.)
(<http://hirc.botanic.hr/fcd/beta/map/search/12863?criteria=Latinsko%20ime%20vrste:Iris%20illyrica%20Tomm.>).

2.2.6. Taksonomski status i rasprostranjenost močvarne žute perunike (*Iris pseudacorus* L.).

Močvarna žuta perunika prirodno je rasprostranjena na području Europe, sjeverne Afrike, Kavkaza, zapadnog Sibira i zapadne Azije. Biljka raste uz obale jezera, rijeka, kanala i u močvarama u plitkoj vodi do 40 cm dubine na suncu ili polusjeni. U Hrvatskoj je prisutna na gotovo svim vlažnim i močvarnim staništima od sjeverozapada (Hrvatsko zagorje) do istoka (Slavonija, Baranja) i juga (Dalmacija, Velebit) (Mitić 2014). U Hrvatskoj je zaštićena, medonosna, ukrasna, otrovna i ljekovita biljka. Sadrži eterično ulje, sluz, šećer, škrob, mast u kojoj ima miristinske i oleinske kiseline, vitamin C, kojega ima 600 mg u 100 g zelenoga lišća.

Slika 9. Močvarna žuta perunika (*Iris pseudacorus* L.)
(<http://www.bvo.zadweb.biz.hr/pages/biljke/biljke%20-%20perunika%20vodena.htm>).

2.2.7. Taksonomski status i rasprostranjenost sibirske perunike (*Iris sibirica* L.)

Sibirska je perunika na području Hrvatske i susjednih zemalja prisutna s dvjema podvrstama *I. sibirica* ssp. *sibirica* (tipična sibirska perunika) i *I. sibirica* ssp. *erirrhiza* (kojnička perunika). Tipična sibirska perunika raste po nizinskim vlažnim i močvarnim livadama na području srednje i istočne Europe, Kavkaza, srednje i zapadne Azije te Male Azije. Na području Hrvatske raste većinom na vlažnim i močvarnim livadama kontinentalnoga područja, ali se njezina staništa sve više prorjeđuju i smanjuju. Prema Crvenoj knjizi nalazi se u kategoriji VU – osjetljive biljke. Rasprostranjenost kojničke perunika zabilježena je samo na nekoliko izoliranih planinskih lokaliteta Hrvatske, Slovenije te Bosne i Hercegovine. Ova biljka raste na sušim krškim, karbonatnim staništima odnosno travnjacima u montarnom pojasu.

Slika 10. Sibirska perunika (*Iris sibirica* L.) (<http://www.signa.org/index.pl?Display+Iris-sibirica+9>).

2.2.8. Taksonomski status i rasprostranjenost šarene perunike (*Iris variegata* L.)

Šarena je perunika biljka jugistočno-europskoga flornog elementa. U Hrvatskoj je rasprostranjena na travnjacima te na području Gorskoga kotara, Velebita i Slavonije, a

rasprostranjena je i na sličnim staništima diljem Europe (od Njemačke i Austrije do Rumunjske i Bugarske). Prema Crvenoj knjizi nalazi se u kategoriji NT – gotovo ugrožene biljke.

Slika 11. Šarena perunika (*Iris variegata* L.) (<http://www.signa.org/index.pl?Display+Iris-variegata+1>).

2.3. Morfološke značajke autohtonih vrsta roda *Iris* L.

Morfološke značajke prikazuju karakteristike pojedinih biljnih vrsta. U nastavku biti će prikazane morfološke značajke vrste *Iris* L.

2.3.1. Morfološke značajke jadranske perunike (*Iris adriatica* L.)

Jadranska je perunika izrazito niske stabljike, doseže visinu od svega 1-3 (-5) cm. Zbog toga ju svrstavamo u samoniklu patuljastu vrstu perunike. Srpasti ili šiljasti listovi dosegnu visinu od 10 cm a širinu najviše 1 cm. Cvjetovi su žuti, ali mogu biti i ljubičasti, crvenkasti ili u kombinaciji tih boja, promjera 5-7 (-8) cm. Imaju žutu ili modru „bradu“.

Cvijeta u ožujku i travnju. Panonska perunika slična je izgleda kao i jadranska, samo što je malo većih dimenzija.

Slika 12. Jadranska perunika (*Iris adriatica* L.)

(http://www.matica.hr/media/uploads/hr/2014-4/HR14-4---_Page_23_Image_0002.jpg).

2.3.2. Morfološke značajke hrvatske perunike (*Iris croatica* Horvat et M. D. Horvat)

Hrvatska je perunika zeljasta trajnica visoka 26-40 (-70) cm. Stabljika je razgranjena, često već od prizemnoga dijela, a ogranci nose 1-2 cvijeta, a glavna os završava s 2 cvijeta (FRANJIC i ŠKVORC 2010). Listovi koji su dugački kao i stabljika ili su duži od nje. Hrvatska perunika cvate u travnju i svibnju kada su joj ovojni listovi cvijeta ovalni i napuhani te uglavnom zeleni. Cijev ocvijeća je gotovo dvostruko dulja od plodnice, dok je ocvijeće sastavljeno od listova koji su uglavnom slične građe. Cvjetovi su gotovo jednobojni, modroljubičasti, rijetko su vanjski listovi perigona tamniji (FRANJIC i ŠKVORC 2010). Vanjski listovi ocvijeća se u donjoj trećini sužavaju te su prekriveni «bradom», sa žućkastim, a na vrhu svijetložutim ili svijetloplavim papilama. Na dnu vanjskih listova ocvijeća nalaze se tamnoljubičaste pruge na bjelkastoj podlozi koje se

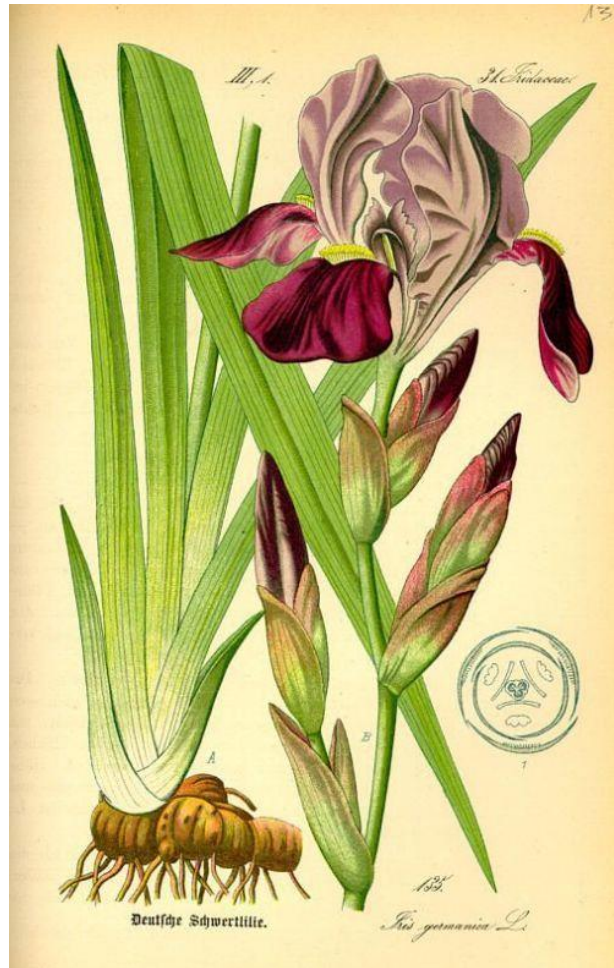
stapaju u jednoliku modroljubičastu plojku. Unutarnji listovi su ovalno – lopatasti, ponekad urezani te se sužavaju žljebasti držak koji na unutarnjoj strani ima pojedinačne dlake. Plodnica je na vrlo kratkom dršku, plod je trobridni tobolac smeđe boje s više sjemenaka. Broj kromosoma je $2n = 48$ (FRANJIC i ŠKVORC 2010). Prema Crvenoj knjizi hrvatska perunika se nalazi u kategoriji osjetljivih svojti. Hrvatska perunika smatra se strogo hrvatsko endemičnom hrvatskom vrstom te je 2000. godine proglašena hrvatskim nacionalnim cvijetom.

Slika 13. Hrvatska perunika (*Iris croatica*) (<http://www.signa.org/index.pl?Display+Iris-croatica+1>).

2.3.3. Morfološke značajke germanske perunike (*Iris germanica* L.)

Germanska perunika ima valjkasti, puzavi i trajni podanak iz kojeg raste uska, uspravna i sabljasta stabljika. Cvjetna stabljika naraste i do 1,5 m visoko i nosi 2 do 3 cvjeta na krajevima cvjetne stabljike. Germanska perunika ima tamnoljubičaste cvjetove, pricvjetni joj listovi za cvanje nisu nahukani, a dlake su na listovima ocvijeća sve do brha jednolično žute (NIKOLIĆ i KOVAČIĆ 2008). Cvjeta od svibnja do srpnja.

Slika 14. Germanska perunika (*Iris germanica* L.) (<http://val-znanje.com/images/stories/ljekovitobilje/73-perunika2.jpg>).

2.3.4. Morfološke značajke uskolisne perunike (*Iris graminea* L.)

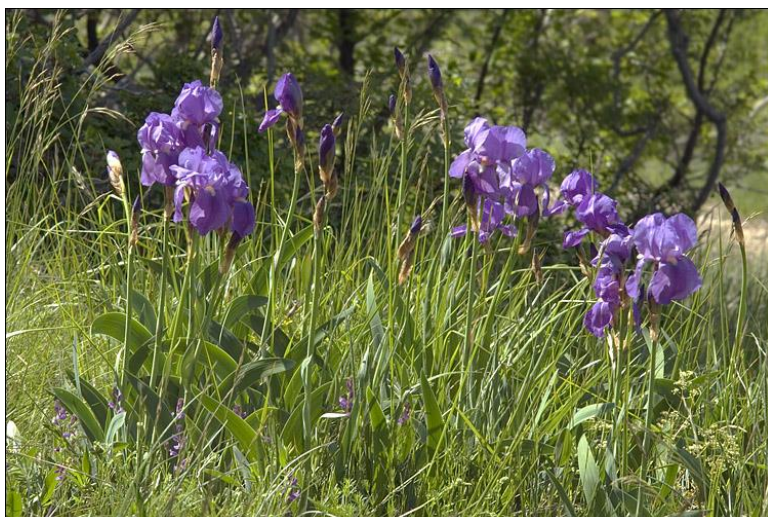
Uskolisna je perunika trajnica s vitkom, dvobridnom stabljikom te kratkim i tankim podankom. Stabljika je visine do 20-30 (-60) cm. Listovi su plosnati, tanki i dugi do čak 70 cm te znatno nadvisuju stabljiku. Listovi nalikuju listovima širokolisnih trava. Na stabljici se nalaze dva sitnija cvijeta. Cvjetovi su dvospolni, pravilni, modroružičaste boje s tamnijim žilicama i svijetlim uzdužnim prugama. Ima vrlo ugodan miris. Ocvijeće se sastoji od 6 listića koji su pri dnu međusobno srasli. Cvjeta u svibnju i lipnju. Cvijet ima tri prašnika, a plodnica je trogradna, dok je vrat tučka s istaknutom trorežnjatom, ljubičastom njuškom. Plod je okriljeni, šesterokutni tobolac (NIKOLIĆ i Kovačić 2008). Problem vezan uz ovu vrstu perunike je to što joj prijete istrebljenje zbog branja u dekorativne svrhe. Entomofilna je vrsta koja je u Hrvatskoj zaštićena. Ova vrsta pripada grupi perunika bez „brade“.

Slika 15. Uskolisna perunika (*Iris graminea* L.)
(<http://www.signa.org/index.pl?Display+Iris-graminea+3>).

2.3.5. Morfološke značajke ilirske perunike (*Iris illyrica* Tomm.)

Višegodišnja uspravna biljka slabo razgranjena, debele stabljike visoke oko 40 (-70) cm. Uski, malo savijeni listovi naglašenih žila široki su oko 2 cm i kraći od stabljike (SKORUP i dr. 2008). Listovi se u zimi isuše. U vrijeme cvatnje ovojni listovi cvjetova su suhokožičaste, prozirne, prljavosmeđe boje. Krupni modroljubičasti cvjetovi na vanjskim listovima ocvijeća imaju tri do pet stapki. „Brada“ ilirske perunike je žute boje. Cvjeta od travnja do lipnja (MITIĆ 2014).

Slika 16. Ilirska perunika (*Iris illyrica* L.)
(http://calphotos.berkeley.edu/imgs/512x768/0000_0000/0606/1460.jpeg).

2.3.6. Morfološke značajke močvarne žute perunike (*Iris pseudcorus* L.)

Stabljika je visoka 60-120 cm, blago stisnuta i nosi nekoliko listova. Listovi su uspravni, dugački 50-90 cm, širine 1-3 cm, pretežno zelenkastoplavi s jasno izraženom središnjom žilom (FRANJIĆ i ŠKVORC 2010). Cvjetovi su žuti s tamnim žilicama, na dugim stapkama, veličine 4-12 cm. Cvjeta u svibnju i lipnju. Stapka je duga 2-5 cm. Tuljac je dužine 40-100 cm, zeljast i s membranastim rubovima. Plod je cilindrični tobolac s kratkim kljunom. Sjemenke močvarne žute perunike su tamnosmeđe i glatke. Žuta je perunika zimzelena trajnica-hidrofit-geofit. Helomorfno-mezmorfna, entomofilna i blastoautohorno-balanemohorno-nautohidrohorno-hidroepizoohorna (FRANJIĆ i ŠKVORC 2010). Ova vrsta pripada grupi perunika bez „brade“.

Slika 17. Močvarna žuta perunika (*Iris pseudacorus* L.) (<http://www.signa.org/index.pl?Display+Iris-pseudacorus+9>).

2.3.7. Morfološke značajke sibirske perunike (*Iris sibirica* L.)

Tipična sibirska perunika (*I. sibirica* ssp. *sibirica*) ima uspravnu nadzemnu stabljiku visine 50-120 cm. Listovi su uski i blago sabljasta oblika, a stabljika završava s jednim do tri manja cvijeta. Ovojni listovi cvjetova u vrijeme cvjetanja, od svibnja do lipnja, su smečkaste boje. Cvjetovi su violetno plavi, rijetko bjelkasti, prošarai plavkasto crvenkastim žilicama, te nemaju „brade“ (MITIĆ 2014).

Kojnička perunika (*I. sibirica* ssp. *erirrhiza*) slična je kao tipična podvrsta ali je sitnije građe. Ima okruglu stabljiku, cjevasto šuplju, visoka do najviše 1 m. Listovi su uži a cvjetovi su svjetlije modri ili ljubičasti. Vanjski listovi perigona su dosta suženi pri dnu, šire se prema vrhu te također nemaju „brade“ (MITIĆ 2014).

Slika 17. Sibirska perunika (*Iris sibirica* L.) (<http://www.signa.org/index.pl?Display+Iris-sibirica+1>).

2.3.8. Morfološke značajke šarene perunike (*Iris variegata* L.)

Šarena je perunika višegodišnja biljka, koja ima uspravnu stabljiku visine 40-50 cm. Stabljika je razgranjena te nosi nekoliko cvjetova. Listovi su sabljasti ili lineari, široki do 4 cm, srpasto savijeni s vrlo izraženim žilama (MITIĆ 2014). Ovojni listovi cvjetova su u vrijeme cvjetanja (svibanj i lipanj) zeleni i naduti. Zbog boje cvijeta koja dvobojna ovaj cvijet u narodu nazivaju „šarena perunika“. Osnovna boja cvijeta je intenzivno žuta, s time da su vanjski listovi perigona žućkastobijeli, sa smeđim ili purpurnim žilicama i žutom bradom te smeđim vršcima, a unutrašnji su listovi perigona zlanožuti (MITIĆ 2014). Razmnožava se vegetativno i sjemenom.

Slika 18. Šarena perunika (*Iris variegata* L.) (<http://www.signa.org/index.pl?Display+Iris-variegata+4>).

3. Zaključak

Hrvatski nacionalnih simbola ima mnogo i među najvažnijima su grb, zastava i himna, ali Hrvatsku predstavlja i jedan cvijet, a to je hrvatska perunika. Stoljećima unazad perunika (*Iris* L.) predstavlja simbol kraljevskih porodica, najviše zbog svoga elegantnog izgleda. Perunika još od staroga Egipta predstavlja kraljevski i božanski simbol. Rod se odlikuje velikim brojem vrsta, podvrsta, varijeteta i križanaca. Biljni rod ima oko 210 vrsta, dok na području Europe se navodi 30 vrsta, a u hrvatskoj flori 15 vrsta i 1 podvrsta. Za šumska staništa Hrvatske značajne su vrste – hrvatska perunika (*I. croatica* Horvat et M. D. Horvat), germanska perunika (*I. germanica* L.), uskolisna perunika (*I. graminea* L.), sibirski perunika (*I. sibirica* L.), ilirski perunika (*I. illyrica* L.), žuta perunika (*I. pseudacorus* L.), šarena perunika (*I. variegata* L.). Perunike su rasprostranjene u prirodnim, vlažnim i močvarnim staništima. Perunika predstavlja rod biljaka iz razreda jednosupnica koja pripada porodici *Iridaceae*.

Hrvatska je perunika endemska vrsta koja raste na brdskim područjima kontinentalne Hrvatske. Neko se vrijeme u medicini nije pridavala velika pozornost, ali danas se kao ljekovito sredstvo najviše koristi korijen. Ona potiče izlučivanje urina, tjera kamence, utječe na mjesečnicu, ublažava grčeve u crijevima, donosi dobar san i uništava gliste. Važno je značenje perunika i u pučkoj medicini i kozmetici, o čemu postoje brojni povijesni zapisi, ali i danas se perunike koriste i kao lijek i kao kozmetičko sredstvo (npr. sapuni, toaletne vode, kupke i sl.).

Zbog svoga lijepoga izgleda i ljekovitosti perunike se često beru pa su ugrožene i nalaze se pod određenim oblikom zaštite.

4. Literatura

1. FRANJIĆ, J., Ž. ŠKVORC, 2014: Šumsko zeljasto bilje Hrvatske. Sveučilište u Zagrebu-Šumarski fakultet, 626 str.
2. JU Agencija za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Osječko-baranjske županije: Regionalno izumrle svojte RU, URL: http://www.obz-zastita-prirode.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=286 (28. 08. 2015).
3. MITIĆ, B., 2008: Perunike – božanski cvjetovi, Hrvatska revija 4 – Bilje oko nas, URL:<http://www.matica.hr/hr/434/Perunike%20%E2%80%93%20bo%C5%BEanski%20cvjetovi/> (26.08.2015).
4. NIKOLIĆ, T., KOVAČIĆ, S., 2008: Flora Medvednice, Školska knjiga d.d.
5. PETROVČIĆ, G., 2009: Prvi hrvatski vrt perunika-Ukrasno i ljekovito bilje, URL: <http://www.agroklub.com/hortikultura/prvi-hrvatski-vrt-perunika/850/> (26. 08. 2015).
6. PRIRODNA BAŠTINA: Jadranska perunika na području NP „Krka“, URL: <http://www.nprka.hr/buk/buk9/files/assets/downloads/page0050.pdf> (25.08.2015).
7. SKORUP, V., KOVAČIĆ, S., KREMER, D., MIHELJ, D., 2008: Velebitski botanički vrt oaza na 1500 m. JU Nacionalni park „Sjeverni Velebit“.
8. Val-znanje: Perunika bogiša – *Iris germanica* L. URL: <http://valznanje.com/index.php/component/content/section?layout=blog&start=1926> (30.08.2015).
9. ZDRAVLJE AT., 2010: Perunike. URL: <http://www.zdravlje.at/ljekovito-bilje/perunika/20100516/> (28.08.2015).
10. ZIMA, D., TOMAŠEVIĆ, M. 2008: Nalazište hrvatske perunike (*Iris croatica* Horvat et Horvat M.) u Požeškoj kotlini, Agronomski glasnik 05/2008, URL: <http://hrcak.srce.hr/file/50902> (20.08.2015).